

נר לשולחן שבת

פרשת תרומה

גליון 516

תרומות והנצחות
יתקבלו בברכה
ניתן לקבל את העלון
ner4499@gmail.com

"ויקחו לי תרומה" - היה זה בעת חנוכת הבית לשיבה. בנוכחות האדמו"ר ה"לב שמחה" מגור. אחד הנוכחים אמר לרבי כי את הבנין הזה נתן נדיב פלוני, הרבי שתק ולא הגיב... חשב האיש שהרבי לא שמעו מחמת זקנותו, לכך כפל אמירתו בהרמת קול. ה"לב שמחה" השיבו: "נתן?! הלא הוא לקח!" זו מידת הצדקה, שהנתינה היא לקיחה, כמו שכתוב 'ויקחו לי תרומה!' ("יפה שיחתך" תשס"ד הובא ב"ניצוצי התורה")

השבוע חל יום הזכרון לרבינו הש"ך, רבי שבתי כהן, בעל "שפתי כהן"
'מעשה חושב תעשה אותם'. (כ"ו א)

לימוד חשוב לדורות - ניצל אדם את כוחותיו

רבינו הש"ך היה גאון עצום בכשרונותיו. פירושו על יורה דעה נדפס בשנת ת"ז, בהיותו בן עשרים וחמש שנים בלבד! והוא דבר פלא, בגיל כל כך צעיר לחבר חיבור כה מקיף ועמוק על השולחן ערוך, שהוא מכיל אלפי סעיפים מהם ארוכים מאד ובעומק העיון, ללא שום דילוג, כל סימן וסימן! ספר שהתקבל בכל ישראל. וביותר הפלא העצום שכתב בהקדמתו, שנכתב בעיון רב, שחזר על כל דבר מאה ואחד פעמים! לא נתן שינה לעיניו! בהקדמת חיבורו ליורה דעה יש שיר שכתב לכבוד הדפסת ספרו. יש בשיר עשרים וחמש שורות כמנין א' ב', ובסופם שורות המתחילות בתיבות שבתי כהן, מסודר לכ"ה עיניים - ההלכות בחלק יורה דעה, כל ענין שורה אחת, דברים נפלאים. בכל שורה חמישה בתים, בכל בית כמה תיבות, ובכל שורה הבית החמישי הגימטריא של תיבותיו היא ת"ז, הכל בחרוזים. ופירש הש"ך מפני שזו השנה בה נגמרה הדפסת הספר, בשנת ת"ז.

ויש להתפלא, מה ראה הש"ך לכפול עשרים וחמש פעמים בשירו את הרמז של שנת הדפסת ספרו, והרי כבר כתב במפורש בהקדמתו את תאריך הדפסת הספר. ובפרט שעשה זאת בדבר שיש בו טורה, לסדר מילים המתאימות לפי תוכן הענין של כל שורה, וגם שיטתימו בחרוזים, ושיהיו הגימטריאות עולות ת"ז, כך לעשות עשרים וחמש פעמים, ודאי לא בחינם טרח בזה, והיה לו לימוד עצום ללמדנו, מהו אותו מוסר השכל?

נראה קרוב לוודאי שכונתו בזה היא לדבר נורא ונשגב. רצה לרמוז שבספרו יש עוד לימוד עצום, שכיון שחננו ה' בכשרון פלאי וגם בכוחות נפש אדירים, מחוייב היה בגיל כה צעיר לכתוב ספר זה ולבסוף להדפיסו, בהיותו רק בגיל עשרים וחמש. וכיון שמפני ענווונתו לא יכל לכתוב דבר זה בפירוש, לכן כתב ברמז עשרים וחמש פעמים את השנה בה נכתב הספר, שעל ידי זה יובלו לדעת באיזה גיל חיבר את הספר!

(זכר יעקב" מהגאון ר' יעקב עדס - נאים הדברים לאומרים!)

"וישלח שלמה אל חירם ... ויכרתו לי ארזים מן הלבנון. וישלח חירם ... אני אעשה את כל חפצך בעצי ארזים ובעצי ברושים". (הפסרת השבוע)

מה עוד הגיע לארץ ישראל מלבנון

בעקבות כיבושי האיסלם הגיע הסוכר למזרח התיכון. תחילה ללבנון, באיזור טריפולי וצור היו מטעים עצומים של קני סוכר. מלבנון הגיע הסוכר לארץ ישראל, פה גדל במשך מאות שנים. גידול קני הסוכר הפך בהדרגה לאחד מגידולי היסוד של ארץ ישראל בתקופת הגאונים והראשונים, וזה בשל הדרשה הגדולה לסוכר, היה זה אמצעי מוצלח להכניס כסף רב לקופת המדינה. "יש להם הרבה שדות של קנים עם מיץ, מהם עושים סוכר". היתה זו תעשייה ענקית ומפותחת של גידול, יצור ויצוא, ובמקומות רבים אנשים רבים התעסקו בה. החוקרים מצאו בארץ ישראל מתקנים רבים ששימשו ליצור הסוכר ומוצרים, במישור החוף, בבקעת הירדן, ובאגן הכינרת.

מכיון שקני הסוכר ומוצריו לא היו מוכרים בעולם לפני כיבושי האיסלם, לכן רק מזמן מאוחר מציינו מחלוקות מה ברכת:

הבה"ג כתב: יש לברך עליו האדמה. (דומה לפרח הצלף, וכו"פ כתב דהוא מין ירק). הר"ח והתוס' כתבו: ועל דבש הקנים שנקרא צוקר מברכים העץ, לפי שמוציאו מבישול הקנים המתוקים. (ברכות לו:)

יש וחילקו בין מציצת הקנה לבין אכילת הסוכר המופק ממנו. הרמב"ם הביא את דעות החולקים וכתב: "ואני אומר שאין זה פרי, ואין מברכים עליו אלא שהכל".

והטור השיג עליו, שהרי עיקר נטיעתו לך, והווי כזיתים וענבים שהמשקים היוצאים מהן כמותם. (או"ח ר"ב, ועיין כס"מ שדחה את הטור)

וכתב ה"ביאור הלכה" שהגר"א והרבה אחרונים הסכימו לדעת הטור לברך העץ, אך מכל מקום משום ספק יברך שהכל. (שם)

ודע, אף שהשו"ע סתם לדינא שעל הסוכר ועל הקנים מברכים שהכל, באמת יש בזה דעות בין הראשונים, ומספק פסק לברך שהכל, כי בזה יוצא לכל הדעות, אולם בדיעבד אם בירך העץ, או אדמה יצא.

(משנ"ב ר"ב ע"ו ועיין מח' א"ר ופמ"ג בזה)

"הגאון החת"ס בהיותו בן שש כבר ידע את כל דיני ברכות! וכאשר התבונן כי יש ספק מה לברך על סוכר, הגם שטל ילדות עליו ואהב סוכר כטבע הילדים, בכל זאת מנע עצמו מלאכול סוכר לבדו, כן עשה עד יום אחרון של חייו!"

הנהגה זו העירו - קצת חידוש יש בה, שהרי בתשובותיו כתב החת"ס: "סוכר אין בו ספק, וברכתו שהכל ... והוא פשוט". (שו"ת חת"ס ז' ל"ו - בסיום מכתבו לגאון רבי פנחס ליב מונק, מגדולי וראשוני תלמידיו)

מותרתנו המתוקה בהלכות הסוכר

אם אין מלח יכולים לטבול את פרוסת המוציא בסוכר, כי מלח ממתיק וסוכר ממתיק.
(אלף כתב"ב בשם ה"מכתב סופר" בשם החת"ס)
"ערב יום כיפור, בסעודה מפסקת נוהגים בביתנו מזמן קדמון לטבול את הפת בסוכר, אך צריך גם כן לטבול במלח". (בא"ח וילך)

מותר לסחוט בשבת לימון על סוכר, גם אם בדעתו לשים את הסוכר והמיץ הספוג בו בתוך מים.
(משנ"ב ש"כ"ב ושעה"צ עפי"ר רדב"ז)

ואילו ה"חזון איש" אסר, וטעמו, דכיון שדעתו לעשות מזה משקה, חל מתחילה על המיץ שם משקה, קודם שנבלע בסוכר. ואפשר שאם יאכל את רובו והמיעוט ישפוך למים מותר. ואם צריך לתת מיץ לימון לתינוק לרפואה, יש לעשות כן.
(חזו"א נ"ז ז')

אין למלוח בשבת אוכל שרגילים למולחו לכבישה או לשימור. כתב הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך, ולפי זה נראה דפירות וירקות שרגילים לשמר אותם על ידי סוכר יש לאסור לפזר עליהם סוכר. אך נודע לי כי מלח משנה את גוף הדבר ודומה למעבד, מה שאין כן סוכר.
(שולחן שלמה ח"ב שכ"א ז')

והגאון רבי נסים קרליץ פסק: מותר ליתן סוכר על פירות, אם אינו משאירו במיוחד שיתאספו מי פירות, אע"פ שרואים שהסוכר מושך את מי תמצית הפירות. ואין זה דומה למלח, המשנה את מהות הדבר. או שהמלח מכשיר את המאכל, שמוציא ממנו את חריפותו או מרירותו, וכך נהיה מתוקן לאכילה, אבל סוכר לא עושה שינוי מהותי בפרי, ורק מושך את מי הפירות, ואף שהסוכר משמר מעט את הפרי אינו דומה למלח.
(חוט שני"ח ח"ב ר"א)

שקיות אשר רגילים להוריק את תוכנן מיד עם פתיחתן, כמו שקיות קטנות של סוכר, מותר לפותחן בשבת ויום טוב.

ויקפיד לפותחן שלא במקום האותיות, ומותר לחותכן במקום המיוחד לכך, ואין בזה משום מחתך, כיון דמה שהוא חותך במקום המסומן אינו אלא שלא ישפך הסוכר, ואין לו כל כוונה של שימוש בחלקי השקית לפי מידה, רק מפני שזה יותר נוח, ואין לו כוונה למידה מסויימת של הנקב.
(שולחן שלמה ח"ב ש"ד י"ג)

פסח – "צוקר רגילים להזהר בו, אם אינו צורך גדול לרפואה, כי הרוכלים מערבים כמה מינים..."
(שו"ת מהרי"ל כ"ה)

וב"תרומת הדשן" הביא: הצוקר יקר מהסולת, ושמעתי מן הבקיאים שנחשדו הרקחים לזייף דברים הללו, אמנם כמדומה לי שהעולם לא נוהגים לאסור, וראוי להורות לתת לנכרי מחוץ לבית במתנה גמורה, ויחזור ויזכה בהן לאחר הפסח.
(ק"ט)

אבל סוכר הבא מערי הודו מותר להשהותם בבית, ורק אין אוכלים מהם בפסח.
(בן איש חי" צו"ט ועיין אבני"ז אור"ח תקל"ב)

סוכר ידוע שיש בו חשש חמץ יותר מהכל, כי נמצא רק בחנויות הערביים הסוחרים בקמח וסולת, וכלי אחד עשוי לנטילת שניהם מהשקים למאזניים, רובם רמאים ומוסיפים לו קמח שעורים שהוא דומה לו... ובשנה שעברה העיד לנו צורבא מרבנן שגם בעיר מולדתו אלג'יר עושים רמאות כזו...
(אוצר המכתבים" תק"י)

האם אפשר "למלוח" בשר בסוכר?

כתב בשו"ת "הלכות קטנות": הסוכר הוא מלח גמור שמעמיד הדברים זמן רב, ואל תתמה שהוא מתוק, כי בכל המאכלים יש כיוצא בו, הלא תראה יש רימונים חמוצים ויש מתוקים וכדומה, כמו כן יש מלח מתוק ומלח מלוח...
(ה"ח)

סוף דבר, המעמיד נקרא "מלח ברית עולם", ולכן אפשר למלוח את הקרבן בסוכר, כי הסוכר גופו של מלח.
(ה"ח)

עיקרי הד"ט הוסיף וכתב: ולא לחינם נקרא הסוכר "מלח אינדיאני", שכוחו לשאוב הלח, ולכן במקום שאין מלח, אין שום פקפוק "למלוח" בשר בסוכר.
(או"ח י"ד ל', והביאו להלכה ב"זכר נתן" ח"ב)

וב"אבני נזר" כתב שמועה בשם הגאון רבי אלעזר אב"ד סוכטושוב מחמיו, הגאון מליסא ה"חוות דעת", כי הגאון מליסא מלח בשר עם סוכר!!!
(שו"ת "אבני נזר" אור"ח תקל"ב)

על דברים אלה של שלושת גדולי עולם אלו נכתבו עשרות תשובות, ונשפכו נחלי דיו לדחותם או לנסות וליישבם:

על שמועה זו של ה"אבני נזר" סיפר הגר"י וולף כי שמע בשם נכדו של ה"אבני נזר", האדמו"ר מסוכטושוב מירושלים, דלאחר מכן התברר, כי בפקודת הרופאים נאסר על הגאון מליסא לאכול בשר שנמלח במלח, לכן יעצו לו דאחרי המליחה כדין, ידיחו את הבשר, ואז ישפכו על הבשר סוכר, כדי שהסוכר במתיקותו יפיג את טעם המלח שנבלע בבשר...
(שו"ת "ציץ אליעזר" ח"ט ל"ה ח"ג ע"ט ועוד)

הגאון רבי לייבוש רוזנברג טען ליישב שמועה זו - כמו שאנשים האוכלים עוף או צנון שמים מלח ליתן בו טעם, כך הרב מליסא נתן סוכר על בשר המבושל להטעימו...
(פרדס יוסף" פרי יוקרא)

ואילו ה"שבת הלוי" כתב כי מן הסתם ה"אבני נזר" לא שמע זאת בעצמו אלא מזקני העדה, יש לי קצת מו"מ באמונה בדבריהם... ויכול אני לספור עוד כמה מינים דנקראים מלח ואין להם את טבע המלח, ופשוט שאסור למלוח בסוכר או במלח לימון.
(ח"ב כ"ד)

הגאון רבי חיים פאלאג'י פסק בתחילה להיתר: "והוריתי כסברת הלקט", אך לאחר שהוברר לו כי הסוכר לא שואב את הדם כמלח, חזר בו מהתירו והכריז: 'המולח בסוכר מכשיל את הרבים!' אך לא אסר את הכלים שבישלו בהם.
(רוח חיים")

והגאון ה"בן איש חי" כתב, שמסתבר דהרב הלקט לא כתב את תשובתו להיתר בשר באכילה אלא לקרבן. וציין לשבח את רבי חיים פאלאג'י על שחזר מהיתרו והודה ולא בוש, אך תמוה מה היתה מחשבתו מלכתחילה של אותו צדיק מיראי הוראה להשוות מליחת קרבן למליחה לאכילה.

סוף דבר, ישתקע היתר זה למלוח בסוכר, ואין לזה שורש כלל, ואם מלח בסוכר ובישלו, גם הכלים אסורים.
(רב פעלים" ח"ב י"ד ד')

בשו"ת "יין הטוב" כתב, שהזדמן לו כתב יד ישן של עיקרי הד"ט מפיינצה, בו למרבה הפלא לא מופיע כלל היתר המליחה בסוכר... ולכן טען שכל מה שידוע בעולם בשם עיקרי הד"ט יסודו בטעות. הוא לא התיר מליחה בסוכר, רק כתב "המחברים הקדמונים כינו את הסוכר "מלח אינדיאני", והפיסקה שמתירה למלוח בסוכר, היא הוספה מאוחרת מאיזה מגיה...
(י"ד ד')

יש שכתבו כי מסתבר דהרב הלקט לא כתב את תשובתו זו להלכה, אלא רק לפלפול ולחידוד...
(כנף רננה" י"ד ל"ז)

למעשה עולה מכל דברי האחרונים כי אסור בהחלט למלוח את הבשר בסוכר! ואם עברו ובישלו, הבשר טריפה והכלים אסורים, ואם עדיין לא בישלו אין לאסור הבשר, אלא ימלחוהו שוב.
(דברי חיים", "ערוגת הבושם", "שלמת חיים", "דעת תורה", "הר צבי", ועיין "ביע אומר")

פשוט המנהג במצרים לשתות בבוקר לפני התפילה קפה עם סוכר, שאין הדעת מתיישבת בלתי שתייתו, וה"פרי חדש" אסרו. למעשה, רבים שתו עם סוכר. החוש והנסיון עדים שהרגיל בשתיית הקפה לא תפקחנה עיניו ויפסקו מהם חבלי שינה ותתיישב דעתו בלתי שתיית הקפה, והסוכר בא רק למתק את המרירות שבקפה, ורוב אנשי מדע אין מניחים בו הרבה סוכר...
(נהר מצרים" הלי תפילה ה' כסברת עיקרי הד"ט עי"ש ועיין "פלא יועץ" ערך "השכמה")

סופו של הסוכר בארץ ישראל לא היה מתוק... אט אט הענף המשוגשג הצטמצם עד שלבסוף החלו לייבא סוכר, בעיקר ממצרים... וכדברי הרדב"ז: "שאלת ממני אם קני הסוכר נוהג בהם תרומה ומעשר? תשובה, משום דרוש וקבל שכר אני כותב, לפי שלא ראיתי קני הסוכר גדלים בארץ ישראל כלל".
(שו"ת הרדב"ז תקס"ג)

עברו להם מאות שנים של שלטון טורקי בארץ ישראל, והעיד הגאון רבי יהוסף שווארץ: "ולא ידעו יושבי הארץ לעשות צוקר".
(תבואות הארץ" ש"צ - רבי יהוסף שווארץ עלה לארץ הקודש לפני כמאה וחמישים שנה)

יש השערות רבות לפשר דבר מדהים ותמוה זה: גילוי איי אפריקה המערבית ואמריקה, בהם גדל סוכר. קפאון בטכנולוגיה המקומית. נטישת הכפרים. שינויים אקולוגים על ידי הערבים. אך המסתבר יותר - כי השתלטות השלטון על הענף, המיסוי והמחיר הסחטני שנקבע על ידי השלטון, שראה בענף הסוכר מקור רווח קל וזמין, הביא לבסוף לכריתת הענף הכלכלי עליו הוא נשען...
(גידולי א"י בימי הביניים" ועוד)

סוף דבר - אין דבר חדש תחת השמש...